

לשון מקרא

ניבים וביטויים מן המקרא – דגם הוראה והערכה

המקרא הוא המורשת התרבותית-ההיסטורית של כל עם ישראל והתשתית לזהותו היהודית. ספרות המקרא היא מקור השראה לתרבות היהודית והכללית מהיווצרותה ועד היום הזה. אחדים מעקרונות הוראת התנ"ך הם:

הכרת תוכנם של סיפורי המקרא, בבחינת גירסא דינקותא, ציטוט בעל-פה של פסוקי מפתח, העשרת המבע הלשוני, ויצירת תשתית אסוציאטיבית.

תכנית הלימודים מדגישה את הצורך לטפח את רמת ההתמצאות של התלמידים במקרא. חלק מיעדי ההתמצאות במקרא לתלמידי בית הספר היסודי הם:

- **לדעת לצטט ביטויים ופסוקים נבחרים¹.**
- **לדעת לזהות את ההקשר שממנו נשאבו הביטויים והפסוקים.**

בשעורי התנ"ך אנו מתייחסים לניבים וביטויים, תוך כדי הקראת הפרק וכחלק מהדיון בכיתה. יש מקום לעצור ולהעמיק בניבים וביטויים שיבחרו ע"י המורים מתוך רשימת החובה וזאת, לשם **פיתוח המבע הלשוני** והעשרת עולמם השפתי של התלמידים.

הדגם המוצג בהמשך פותח כדי לתת למורים כלי ניווט להוראה של ניב וביטוי מהתנ"ך. כלי זה יסייע בידי המורים להתייחס לביטוי המקרא באופן מעמיק, תוך התייחסות לרבדים השונים ולמיומנויות שהם מזמנים.

אנו ממליצים למורים להקנות ביטוי מהמקרא בשיעור באמצעות הדגם ולאחר מכן, להשתמש בדגם זה ככלי להערכת הלמידה על ביטויים שהתלמיד יבחר.

כל אחד מרכיבי הדגם, דורש פיתוח מיומנויות נוספות המסייעות לתלמיד בלמידה: ניתן להתאים את רכיבים **להישגים המצופים** בשכבות הגיל השונות. להלן פירוט רכיבי הדגם ולאחריו תרשים גרפי².

¹ תכנית הלימודים בתנ"ך מפרטת את רשימת ביטויי החובה לכל שכבת גיל ראו פריסות תכנית הלימודים

בכל אחת משכבות הגיל **באתר תנ"ך ממלכתי**

² התרשים המפורט **בנספח מס' 2 הינו דוגמה מוקטנת בלבד** לארגון "דף חקר ביטוי/ניב" אנו מעודדים את המורים לעשות שימוש בעקרונות המוצעים ולבנות את דף החקר באמצעות כלים דיגיטליים שיעשירו את הלמידה וההתנסות של התלמידים.

אנו מזמינים אתכם לשתף אותנו בתוצרי הלמידה **באתר תנ"ך בחינוך הממלכתי**

פירוט רכיבי הדגם³ חקר ניבים וביטויים:

✿ איתור הביטוי / ניב בטקסט המקראי והעתקתו: (תפקוד קוגניטיבי)

משימה זו דורשת מהתלמיד לאתר פסוק בתנ"ך. לצורך כך על התלמיד להיות מיומן בהתמצאות במבנה ספר התנ"ך: סדר הספרים, מציאת פרק, ופסוק לפי אותיות ומספרים (גימטריה) והכרת חוקי הציטוט⁴.

✿ המשמעות המקראית של הביטוי/ניב: (תפקוד קוגניטיבי)

התלמיד נדרש להבנת הביטוי בהקשרו, דבר המזמן למורה לערוך דיון במשמעותו הערכית.

✿ משמעות הביטוי בימינו (אם קיימת משמעות אחרת): (תפקוד קוגניטיבי)

לעיתים ניב/ביטוי משנה משמעותו המקראית למשמעות אחרת בימינו. במשימה זו התלמיד נדרש להתייחס למשמעות שהשתנתה. לדוגמא: הביטוי "עצת אחיתופל" (שמ"ב טז, כג), "פרא אדם" – (בראשית טז, יב) המורה יוכל להציג את שתי המשמעויות ולערוך דיון עם התלמידים.

***הצעה להדגמת גלגול של ביטוי/ניב:

נבקש מהתלמידים לתאר במילים, צבעים, ציור את הביטוי "פרא אדם" – סביר להניח שהתלמידים יכירו את הביטוי במשמעותו העכשווית – משמעות שלילית. נשאל, האם הביטוי הוא חיובי או שלילי? נפנה את התלמידים למופעו של הביטוי בספר בראשית טז, יב – ברכת ישמעאל - "וְהוּא יִהְיֶה פֶּרָא אָדָם, יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ, וְעַל פְּנֵי כָל אָחִיו יִשְׁכֹּן"

ההבטחה הזאת היא ברכה ונחמה להגר :

פרא⁵ הוא חמור המדבר וגם משל לחופש. משמעות הברכה שישמעאל ובניו יחיו במדבר ויהיו נוודים חופשיים, אף ממלכה לא תוכל לשעבד אותם ולהכריח אותם להתמסד. הגר שהיתה שפחה ושסבלה קשות מהשעבוד לשרה, ראתה בדברים אלה ברכה.

✿ מופעי הביטוי בספרים אחרים בתנ"ך: (תפקוד קוגניטיבי)

עפ"י תכנית הלימודים בתנ"ך, **תלמידי כיתה ו'** נדרשים לחיפוש מילים בקונקורדנציה. החיפוש בקונקורדנציה מפגיש את התלמידים עם המיומנויות הקשורות בהתמצאות במילון, התחקות אחר מופעה השונים של המילה, בחינת ההקשר הרעיוני והסקת מסקנות⁶.

³ בכל מרכיבי המודל התלמידים נדרשים להתייחס לביטוי כחלק מההקשר הסיפורי ולא במנותק ממנו.

⁴ ישנן שיטות שונות לחוקי ציטוט פסוק מן המקרא הבאנו כאן את הנפוצים ביותר עפ"י פרסומי האקדמיה ללשון העברית: יש להביא את שם הספר (במלואו או בקיצור), מספר הפרק ומספר הפסוק באותיות (ללא גרש או גרשיים) להבדיל ביניהם בפסיק (לדוגמא: שופטים ח, יג; שופט' ח, יג)

⁵ לקריאה נוספת על המושג פרא במקרא ראו: חמור המדבר, וגם משל לחופש

⁶ ניתן להשתמש גם בקונקורדנציה דיגיטלית.

פירוט רכיבי דגם⁷ חקר ניבים וביטויים: (המשך)

פרשנות:

שימוש באמנויות לסוגיהן כגון: ציור, פיסול, שיר, סיפור וסרט, עשוי לסייע להבנת הרעיונות הגלומים במקרא. לאחר שהרעיונות המרכזיים של הטקסט נחשפו והובנו אפשר להציע אמצעים אמנותיים שיעשירו ויעמיקו אותם. שתי דרכים לפנינו:

א. "הדרך הפרשנית" - שימוש ביצירות אמנות לסוגיהן כפרשנות למקרא:⁸
יצירות האמנות הן מדרשים חזותיים המבטאים את פרשנות האמנים לסיפורים המקראיים. מטרת המפגש עם היצירות היא לחשוף את התלמידים למגוון דרכי פרשנות, ולהרחיב את השיח על הסיפור ועל הערך. לצד הסבר על היוצר ועל היצירה אנו מציעים שאלות ונושאים לדיון:⁹

ב. "הדרך היצירתית" - פעילות יצירתית של התלמידים כאמצעי חווייתי, אישי או קבוצתי,

להפנמת הנלמד. (תפקוד חושי תנועתי)

התלמידים יכולים במשימה זו להתנסות ביצירה משלהם בעקבות הביטוי.

הבעה בכתב; כתיבה יצירתית: (תפקוד קוגניטיבי)

במשימה זו נדרשים התלמידים לבטא את עמדותיהם ולנמקן או לכתוב כתיבה יצירתית בעקבות הביטוי/ניב שחקרו.

הכתיבה היצירתית היא כלי ביטוי בכתב לרעיון, לחוויה, לניסיון או להרגשה. מבע זה יכול לבוא לידי ביטוי בשיר, בסיפור, במחזה, בחיבור, במכתב או בכל צורה אחרת המביעה את תגובתו האישית, המקורית והמיוחדת של הילד¹⁰.

אנו מציעים למורים לבחור מיומנות מתוך מיומנויות הכתיבה הנדרשות עפ"י גיל הלומדים, לצייד את התלמידים במחווון כתיבה ולהעריך את הישגי הלומדים באמצעות טיוט.

לדוגמא: המורה המיומנות כתיבת מאמר עמדה. המשימה תהיה לכתוב מאמר עמדה בהקשר לביטוי הנבחר.

***ניתן לאפשר לתלמידים לבחור סוגות כתיבה נוספות לביטוי עמדותיהם.

(תפקוד קוגניטיבי תפקוד הכוונה עצמית בלמידה וניהולה)

⁸ פעילות זו יכולה להיות מתוכננת בשיתוף עם המורה לאומנות/מוזיקה וכיוצ"ב

⁹ ראה **נספח 3**

¹⁰ לקריאה נוספת: מילים נוגעות – אדיר כהן 1985

פירוט רכיבי הדגם חקר ניבים וביטויים: (המשך)

❁ חשיבה רפלקטיבית לסיכום תהליך הלמידה: (תפקוד מטה קוגניטיבי)

אנו מציעים לשלב תהליכי חשיבה רפלקטיביים כחלק בלתי נפרד מביצוע המשימה ולזמן לתלמידים התנסות בתהליכי ניתוח טעויות/הצלחות באמצעות דף משוב רפלקטיבי על הלמידה¹¹.

❁ הצגת תוצרי למידה ומשוב עמיתים (תפקוד בינאישי)

אנו מציעים לארגן את תוצרי התלמידים בתערוכה ולצייד את התלמידים בדף סיור בתערוכה. פעילות זו נועדה לחזק אצל התלמיד מיומנויות של שיח מכבד ומקדם שנועד ללמידה ומשוב עמיתים¹².

¹¹ ראה **נספח מס' 5** - לצורך כתיבת ההצעות נעזרנו במסמך: מטלות ביצוע, תשבץ, משחק
¹² ראה **נספח 6**

נספח מס' 1: הצעה לחלוקת זמן לביצוע המשימה

משימת בית	משימה בכיתה	שלב העבודה
	שני שיעורים	קבלת המטלה, קביעת קריטריונים + הסבר מחוון
שבוע		תכנון, הצגת טיוטה למורה, קבלת אישור להמשך עבודה
	שני שיעורים	הצגת התוצרים בפני העמיתים בתערוכה + משוב עמיתים

נספח מס' 2: חוקרים ניבים וביטויים מן המקרא

*** אנו מציעים לבנות את הדף באופן מקוון כך יוכלו התלמידים לשלב קישורים ליצירותיהם, ניתן לאגוד את עבודות התלמידים לספר ביטויים כיתתי.

הביטוי ...

משמעות הביטוי בימינו

*** (במידה והמשמעות השתנתה)

עיסוק במשמעות הערכיות שהביטוי מזמין.

המשמעות המקראית של הביטוי

עיסוק במשמעות הערכיות שהביטוי מזמין.

ביטוי אישי - משלנו ...

בחרת מי ומה את כתובה המקנית בשכבת
הגיל וזימון אפשרויות לביטוי בכתב
בעקבות העיסוק בהקשרו של הביטוי.

דוגמאות:

✿ כתובת דו-שיח

✿ כתבה לעיתון.

✿ פרסומת.

✿ מאמר עמדה.

מופעי הביטוי בספרים אחרים בתנ"ך

חיפוש באמצעות הקונקורדנציה בדיקת ההקשר במופעים
השונים של המילה / הביטוי והסקת מסקנות.

פרשנות:

✿ יצירות האומנות ה"מתכתבות" עם המקור
המקראי. (ציור; פיסול; ספרות; שירה)

✿ הזמנה ליצירה של התלמידים בעקבות

המקור המקראי

(ציור / עיצוב בול / עיצוב כרזה כתובת שיר,
סיפור וכיוצ"ב)

נספח מס' 3: שאלות ונושאים לדיון על יצירת אומנות¹³

- ⊗ הבעת רשמים ראשונים על היצירה.
- ⊗ במאפיינים השונים של היצירה: טכניקה, צבעים, צורות, פרופורציות, דמויות ורקע.
- ⊗ הדמויות המתוארות ביצירה: תנוחות גוף, לבוש, הבעות פנים, יחס הדמויות זו אל זו.
- ⊗ פיתוח חשיבה יצירתית: מה מרגישות הדמויות בציור? מה הן חושבות? מה אומרות הדמויות זו לזו?
- ⊗ השוואת היצירה לסיפור המקראי: מה מן המסופר במקרא בחר האמן לתאר? מה הדגיש ומה השמיט?
- ⊗ הצעת שמות ליצירה ודיון בשם שהאמן נתן לה.
- ⊗ הצגת שם האומן ומידע רלוונטי עליו.
- ⊗ השוואה בין יצירות שונות המתארות סיפור מקראי אחד.

***"הדרך הפרשנית":

יכולה לבוא לידי ביטוי בסוגי אומנויות נוספים כגון: פיסול, מוזיקה וכד'

¹³ לקוח מתוך: סיפורים בעלי ערך – סיפורי המקרא בראי הערכים – לגיל הרך – קרן תל"י

נספח מס' 4: הצעה למחווה חקר ניבים וביטויים

המחווה הוא כלי להערכת מטלה/פעילות לימודית.

באמצעות המחווה ניתן להעריך את המיומנויות הנדרשות לביצוע המשימה.

חשיבות המחווה:

- ✿ מכון את המורה בהשגת הערכה תקפה ומהימנה ומאפשר לו להיות עקבי בהערכת התלמיד.
- ✿ מכון את התלמיד בביצוע הפעילות.
- ✿ הכרת הקריטריונים להערכה וידיעתן מראש, מאפשרות לתלמיד להשיג הערכה גבוהה בביצוע הפעילות.
- ✿ מספק משוב (חוות דעת) לתלמיד על דרך עבודתו ומאפשר לו לתקן או לשפר את עבודתו.

הרכיב	פירוט הרכיב ¹⁴	מדד ביצוע מיטבי ¹⁵	משקל הרכיב ¹⁶
מהות הלמידה	התמצאות בתנ"ך	ציטוט פסוק בהתאם לחוקי הציטוט	
	שימוש בקונקורדנציה ¹⁷	הוצגו שני מקורות מופעי המילה/הביטוי במקרא	
	הבנת הכתוב במקרא	פירוש הביטוי לפי הקשרו בטקסט.	
	הביטוי בלשון ימינו *** (במידה ומשמעות הביטוי השתנתה)	שילוב הביטוי במשפט.	
	שימוש ביצירות אומנות	שילוב הביטוי במשפט בהקשרו בימינו.	
		שילוב יצירת אומנות מותאמת לביטוי המקראי	
		ציון לפחות שני מרכיבים זהים בין היצירה האומנותית לבין הטקסט המקראי	
הקול אישי¹⁸:	יצירה אישית (ציור, פיסול/יצירה מוזיקלית) כתיבה יצירתית בעקבות הביטוי.	כאן יקבע המורה מהם מדדי ההערכה של המשימה בהתאם לסוגה הנבחרת. (ניתן להיעזר במורים לאומנויות השונות בבית"ס לשם דיוק המחווה)	
	התמודדות עם קשיים/ פתרון בעיות		
תהליך הלמידה	מפגשי התייעצות עם המורה ועמידה בל"ז		
רפלקציה			
הצגת הלמידה	אסתיקה ואופן ההגשה		
	פרזנטציה/שיתוף בלמידה/עבודת צוות		

¹⁵ בחרנו להנגיש למורה מספר דוגמאות למדד ביצוע מיטבי במקומות בהם לא ניתנו דוגמאות המורה ינסח את מדד הביצוע המיטבי וממנו "גזור" מדד ביצוע "חלקי" ו"לא עמד בדרישות המשימה"

¹⁶ בחרנו כאן לא לפרט את משקל הרכיבים ולתת למורה להחליט על פי שיקול דעתו ראו הצעה למשקל הרכיבים [באתר תנ"ך ממלכתי](#)

¹⁷ משימה המותאמת לתלמידי כיתה ו' בלבד

¹⁸ הקול האישי של התלמיד העולה מן העבודה, הבעת עמדה עצמאית מנומקת ומבוססת, שיש בה מקורות חדשנות והיבט יוצא דופן ויצירתי.

נספח 5: הצעה לשאלות רפלקטיביות בעקבות הלמידה

- ✚ תאר התלבטויות שונות בהן נתקלת במהלך העבודה - מה היו האפשרויות - באיזו בחרת ומדוע? .
- ✚ מהו החלק בפרויקט ממנו נהנית ביותר? פרט .
- ✚ במי נעזרת?
- ✚ האם התוצר מספק אותך? נמק . אם התשובה שלילית, כיצד היית משפר?
- ✚ אילו היית מתחיל עמך את העבודה כיצד היית עושה זאת?
- ✚ האם אתה ממליץ על דרך זו כדרך לימודית? נמק והסבר .
- ✚ כיצד הרגשת כמעריך של חבריך ובתור מוערך על ידם?

נספח 6: דף ביקור בתערוכת ניבים וביטויים במקרא - משוב עמיתים

שם התלמיד: _____		
סיירו בתערוכת ניבים וביטויים מהמקרא ציינו שלושה ניבים עליהם קראתם ושמעתם הסבר בתערוכה והשלימו את הטבלה הבאה.		
הביטוי ושם התלמיד המציג	מה למדתם בתצפנה הזאת?	מה הבנתם מתוך ההסברים שקיבלתם?

נא ציינו את הערכתכם לגבי הצגת הלימוד:

1 = הציון הנמוך ביותר, 5 = הציון הגבוה ביותר

רציתי להאיר...	ציון למדד					פירוט המדד	מדד ההערכה
	5	4	3	2	1		
						באיזו מידה תארו המציגים את התהליך?	תהליך העבודה
						באיזו מידה הסבירו המציגים מה למדו על הניב/הביטוי הנבחר.	תכנים

רשמו לפחות שני דברים משמעותיים שלמדנתם במהלך הצגת הלימוד של עמיתכם לכיתה
